

SÁNTHA JÓZSEF

Az éjszakai játszótér

No hát, ez egy különös éjszaka volt! Az állomásfőnök annyira felbosszantott, megalázott, és még be is zárt a váróterembe, hogy tisztos koromnál fogva képtelen voltam megérteni a helyzetemet. Még reményem sem volt, hogy valóságosan az önélet-rajzommal foglalkozzam, részben a személyiségem megcsúfolása, másrészt a fáradtságom miatt. Mégis lelkiismeret-furdalást éreztem egész éjszaka, mint egy rossz tanuló, aki nem írta meg a házi feladatát. Már ez a lehetetlen helyzet is, hogy valaki számon kéri tőlem a legbensőségesebb dolgaimat, egy vadidegen, aki jogot formál arra, hogy mélyen beleavatkozzék az életembe. Miközben persze a menekülésem lehetőségeivel foglalkoztam, megmaradt bennem néminemű tisztelet az irányában, hogy mennyire érdekli őt az én életrajzi írásom állapota. Az efféle írók, mint én, jegyzi meg Szoprán Auguszt, mindig a kívülálló teljes érdektelenségén véreznek el. Nincs elég erejük, kitartásuk, hogy az évekig asztalfióknak írt feljegyzéseiket másoknak is érzékeny követhető anyaggá formázzák. Belebonyolódnak olyan kérdésekbe, amelyek a legkevésbé sem tartoznak a nyilvánosságra. Csupa olyan megjegyzéssel töltik meg füzeik lapjait, amelyek csupán előzmények, nem pedig a valóságos élettények számbavétele. Ezért különös hatással volt rám az állomásfőnök követelőző érdeklődése, még ha a végső kicsengésében ilyen beteges formában nyilvánult is meg. Dolgozni akartam tehát, hogy ésszerű keretek között felmutassam az egész problémával szembeni ellenszenvemet, hogy pontosabb fogalmakkal világítsam meg az írásommal kapcsolatos fenntartásaimat. De ez a magam szándéka ellen gyanúsán belém gyökeresedett kétség megfosztott annak a képességétől, hogy valóságos érvekkel lépjek fel magammal szemben. Az egész paradox problémahalmaz nem tűnt a fogva tartóm számára elfogadhatónak. Én pedig jelen helyzetemben nem voltam képes nagyobb szellemi erő kifejtésre. Meg kellett adnom magam a fáradtságomnak, és csak lelkiismeret-furdalással gondoltam a következő reggelre, amikor majd számon kéri rajtam az éjjeli munkálkodásomat. Holott persze nevetséges volt az egész helyzet, de aki ilyen bizonytalan utakra indul, akár szellemileg, akár fizikai valójában, annak számolnia kell ezekkel a veszélyhelyzetekkel. Minden embernek meg van a hatalma, hogy ideig-óráig a saját belátása szerint korlátozza a másik szabadságát, esetleg néminemű szellemi zsarnokoskodással kényszerítse a véleménye kifejtésére. Az én állomásfőnököm valamiért szükségesnek érezte, hogy az ő sokkal egyszerűbb és logikusabb nézeteit megfontolás nélkül rám kényszerítse. Olyan világban nőtt föl, gondoltam, ahol a problémáknak, ha már egyszer kitudódtak, akkor végére kell járni. Ha valaki elhatározta, hogy megírja az életrajzát, akkor

kutya kötelessége, hogy a társadalom, netán az irodalmiasság mezébe bújva, mellékes kanyarok és kitérők nélkül végezze a dolgát, lehetetlen, hogy esztétikailag szabotálja, esetleg negligálja az egész műfajt. Mindezt tehát a saját elgondolásainak a védelmében tette, nem szerette volna, hogy mire elkészül a saját műve, már ne legyenek érvényesek azok az irodalmi normák, amelyek alapján ő az írását megalkotta. Szinte megijedtem attól a gondolattól, hogy az egész hadművelete az én ki sosem adandó életírásom megszerzését célozza, amelyben megfelelő támpontokat talál az ő ki sosem adható életírásához. Mert ezek nagyon belső dolgok, még akkor is, ha csupán egy élet megközelíthetlenségének és érvénytelenségének a dokumentumai. A magában való tények valamilyen csatornákon keresztül kiszivároghatnak és megfoszthatják az ő személyes érdemének gondolt, tökéletesen zárt és föl nem nyitható művének eredetiségétől hiúságában felépített jellemét. Ezért aztán anélkül, hogy valóban egyetlen sort is lejegyeztem volna, mégis fontos tapasztalatokkal gazdagodtam ezen az éjszakán. Némileg átrendeztem a várótermet, az írásaimat tartalmazó bőröndjeimet a pad alatt összefűztem egy szíjjal, és a testemhez csatoltam. Odakötöttem magam az eddig nem sokra tartott írásaimhoz, mintha legalábbis keresztre feszítettem volna magam, annyira szimbolikusan tűnt ez a cselekedetem.

Másnap azonban teljességgel csendesnek mutatkozott, még véletlenül sem akart emlékeztetni a tegnapi viselkedésére. Leült velünk szemben a kanapéra, végignézett rajtunk némi sajnálkozással, mintha csak állapotfelmérést végezne. A magával hozott sakktablát az asztal közepére helyezte. Először az időjárásról beszélgettünk a legilletelmesebben, aztán anyám és a kutyám egészségi állapotáról kérdezgetett. Kicsit ijesztőnek is tűnt a számomra, mint minden, ami nem normális. Nem tudtam igazán ráfigyelni, féltem, hogy kitör rajta újra a tegnapi esti szenvedély. Ezt azonban azonnal észrevette, és többször is megkérdezte, hogy miért vagyok ideges. Képtelen voltam megmondani az igazságot, ezért részben tagadtam, másrészt mindenféle kifogásokat kerestem a gondolataim leplezésére. Ezzel azonban nem elégedett meg, azt állította, hogy nem vagyok őszinte hozzá, és próbálta megtudni az okát. Itt aztán újabb hazugságokba keveredtem, végül is arra hivatkoztam, hogy túlságosan felületesen ismerjük még egymást, és a helyzetem nagyon is kényes, magam se vagyok igazán tisztában a lehetőségeimmel. Ha nem vagyok iránta bizalommal, akkor nem tud rajtunk segíteni, mondta a legtermészetesebb hangon. Annyira megfelelő volt a viselkedése, természetes a hangszíne, hogy már-már hajlamos lettem volna neki egyet-mást elmesélni, ha nem jut eszembe a tegnapi este, amikor bizony nagyon durván erőszakoskodott velem. Ő beengedett minket a házába, mondta, gondoskodik rólunk, éppen elég szerencsétlenek is vagyunk, hogy mindezt a saját lelkiismerete megnyugtatóására megtegye, de mégis csak idegenek vagyunk, akiknek nem ismeri a szándékait. A felesége is nyugtalankodik miattunk, fél egyedül kimenni a kertbe, egyáltalán nem érti, miért tartózkodunk itt. Én lehajtott fejjel hallgattam, itt-ott kész lettem volna ellentmondani neki, de egészében nem jutott eszembe semmi-

féle magyarázat. A váróterem például nem az ő háza, gondoltam, a felesége pedig sokkal erősebb lehet nálam, nem beszélve az anyámról és a kutyámról, akik a legcsekélyebb veszedelmet sem jelenthetnek a számára. Ezen kívül a vonatra várunk, ami nem a mi hibánkból késik, s ha egyáltalán megjön valaha, akkor egyből felszállunk rá, és tovább utazunk. Mindez még érvényes lett volna tegnap, de mára már lényegében úgy tűnhetett, hogy itt akarunk hosszabban megtelepedni.

Ekkor felállt, és hosszan sétálni kezdett a padok között. Anyám azonnal nyugtalanodni kezdett, bökdösött, és a szája felé mutogatva jelezte, hogy éhes. Siralmas helyzetemet látva, egyszer csak megkérdezte, hogy játszanánk-e egy sakkpartit. Ekkor már tökéletesen összeroppantam, ha azt mondja, hogy azonnal távozzunk, az sem lehetett volna rosszabb. Felállította a bábukat, én pedig teljesen magamba roskadva lépegettem. Nem törődött azzal, hogy rosszul játszom, mintha élvezte is volna, hogy láthatóan sokat kell ügyeskednie, nehogy hamar vége legyen a partinak. Közben a sakszeretetről beszélt. Mióta nem járnak a vonatok évi rendszerességgel, a menetrendek tanulmányozása helyett áttért a sakkra. Azelőtt pontosan tudta az ország összes járatának megállóit, indulási és érkezési idejét, az egész menetrendet az elejétől a végéig. Lassan már nem érdeklik a vonatok, egyszerűen csalódott embernek érzi magát. Most a lépések lehetséges variációit gyakorolja egész nap, ami persze a legkevésbé sem azt jelenti, hogy jó játékos lenne, csupán, hogy jó a memóriája. Próbálkozott már a játék legkülönbözőbb formájával, a vaksakkal, az illegális sakkal, a távsakkal, sokszor egész héten feladványokat old meg, vagy feladványok kigondolásán dolgozik. Bár százhuszonhat lépést képes a fejében tartani, anélkül, hogy ránézne a táblára, ezzel együtt, amikor elindult egy helyi versenyen, csúfos kudarcot vallott. Egy idő után, amikor már csak néhány bábum lejelölt a sakktáblán, ledöntötte, és újra kezdtük a játékot. Én először a reggeli, majd az idő haladásával az ebéd reményéért játszottam. Anyám szerencsére elaludt, ami azonban a legkevésbé sem azt jelentette, hogy ne lett volna nagyon éhes. Csendesen csordogáltak a partik, bár minden egyes alkalommal megizzasztott, olyan nehezen voltam képes mattot kapni, hogy egy idő után javíthatni kezdett a lépéseimen, mintegy maga ellen játszott, és ekkor némileg én is elkezdtem a táblára figyelni. Már kora délután volt, nagyon éhes voltam, amikor váratlanul összecsukta sakk dobozát, és azt kérdezte, hogy hány fejezetet terveztem meg az önéletrajzomból, és hogyan is gondolom el a megvalósítását. Megint csak olyan kérdések kerültek elő, amelyek engem nem nagyon foglalkoztattak, semmiféle tervet nem készítettem, vallottam be, valami egész máson töröm a fejem, talán azért sem vagyok képes belekezdeni. Ne haragudjon meg, de tegnap beleolvastam a jegyzeteibe, és ott egyetlen befejezetlen mondat állt: *Neve nincs nap, méretüket hajszóoló cselló-színű felhők...* Mit akar ezzel mondani? Hát hogy én ezzel mit is akartam mondani, az nagyon egyszerű. Végül is majd tíz éve gondolkodom az önéletrajz írásán, és valamikor úgy terveztem ezzel a mondattal indítom el az írásomat. Mondjuk, kinézek egy ablakon, és akkor ezt gondolom. De mért nem fejezi be, kérdezte. Ha jól értem, akkor ez egy befejezhetet-

len mondat. Minden mondatot be lehet fejezni, tiltakoztam, sokkal nehezebb egy mondatot elkezdni, mint befejezni. Ez az önéletrajzi írásom egyik titka talán, hogy az első mondatot miért nem vagyok képes befejezni. Legfőbb feltevés, ha képes lennék végigírni a mondatot, meg sem állnék a századik oldalig, sőt elfutnék vele ezer oldalig is. Ebben a mondatban én annyi erőt érzek, hogy ez akár száz oldalon át is kitart. Furcsán nézett rám, és még sokáig sétált a váróteremben, minden esetre ez volt az első nap, amikor nem kaptunk se reggelit se ebédet, viszont az ajtót újra csak ránk zárta. Előtte még nagyon furcsa kérdéseket tett föl az önéletrajzommal kapcsolatban. Az kérdezte, ugyanezt a mondatot ismétli a bőröndjeiben lévő feljegyzéseiben is? Nem tudom, hogy mi van a bőröndjeimben, válaszoltam. De hiszen azt mondta nekem, hogy az önéletrajzán dolgozik évek óta. Furcsa ember maga, mondta, aztán egyenként végigmustrálta a bőröndjeimet, és szó nélkül távozott.

Egész délután a mondat fölött ültem, azt gondolván, ha be tudnám fejezni, akkor talán mindannyian kapnánk vacsorát. Sokat próbálkoztam, de egészében nem mondtam nekem semmit ez a mondat. Akkor úgy gondoltam valami velősebbel kezdem, amelyik jelent is valamit. *Nem az észleléseimből fakadóan, írtam, az idő hátráltatja némiképpen, hogy a múltam...* De itt újra csak elakadtam. Mintha egyre vastagabb falat húztam volna a múlt és a jelen közé. Semmiképpen nem tudtam megközelíteni, sőt egyre távolabb kerültem tőle, már-már olyan messze, hogy kétségbe vontam, van-e egyáltalán múlt. A jelenemhez képest legalábbis értelmezhetetlen volt. Semmi nem jutott eszembe. Vagyis hazudnék, ha azt mondanám, semmi értelmezhető, érvényes dolog nem jutott az eszembe. Emlékeztem például, hogy egy játszótéren hintázok, és valaki vigyáz rám, sürget, hogy hagyjam abba, mert lassan sötét lesz. Én azonban nem akarom abbahagyni. Csak lököm a hajóhintát egyre magasabbra, miközben látom, hogy valóban sötét van. Mikor kiszállok, akkor látom, hogy egy törpe vigyáz rám, talán a nagyanyám az a törpe: Hogy megnőttél, mondja, de ez semmit sem jelent. Aztán látom, hogy beiszkolnak az öregek az éjszakai játszótérre. Én meg rágyújtok, ami újra csak nagyanyám heves ellenállásába ütközik. Mikor elkezdtem hintázni, még tényleg gyerek voltam. A sarki italboltba már ösztönösen megyek be, és hallgatnom kell nagyanyám sopánkodását: Egy délután alatt felnőtt és elzüllött. Micsoda rettenetes gyerek! Emberek, mentsétek meg, hozzátok ki a kocsmárcsókából! Ez tetszik, másoknak is elmesélem, hogy tegnap még óvodába jártam, mára megkívántam a sört. A törzsvendégek két táborra szakadnak, az egyik részük a nagyanyámnak ad igazat, követelik, hogy a kocsmáros ne szolgáljon ki, és mutogatják a füles mackót a kezemben. A többiek szerint régi törzsvendég vagyok, és pontosan beleillik a hátam abba mélyedésbe, amelyet szerintük az évek alatt én dörzsöltem ki. Ám amióta észrevették a mackómat, erősen szégyeltem magamat. Már csak egy korsót kérek egy keverttel, aztán megindulok nagyanyámmal hazafele, és tökéletesen neki adok igazat. Tegnap még valóban az óvodában voltam, egy új verset tanultunk, és szerelmes lettem az óvónőbe.

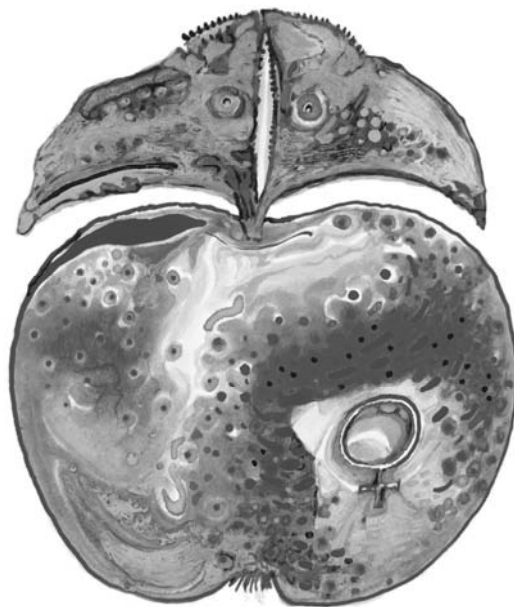
Nem tudom, hogyan keveredhet ennyire össze az idő, amióta leültem ide, hogy megfogalmazom ezt az első mondatot, itt is teljesen besötétedett. Úgy érzem, mint-ha a kutyája, vagy a disznója lennék, akit az óljában hizlal. Ami még valószínűbb, hogy az önéletrajzi feljegyzéseimre kíváncsi. Szeretné elrabolni a bőröndjeim tartalmát. Azt szeretné, ha neki dolgoznék mostantól fogva. Esetleg szeretné kissé stilsztikailag följavítani az életrajzát az én önéletírásom segítségével. Egy vénás injekciót adni a sápatag emlékiratainak. Nem eszik ebből. Minden körülmények között megvédem magam. Nagyon meglepődne, ha betekinthezne a bőröndjeimbe, kuncogtam magamban. Hiszen én sem tudtam, mi is van a bőröndjeimben. Ha a feljegyzéseim, akkor se sokra jut vele. Ha-ha! Kezdet jókedvem lenni. Nehéznek ugyan elég nehéz, azt ő maga is megtapasztalhatta, de mért gondolja, hogy a feljegyzéseim vannak benne? Én mondtam neki, de miért hisz el mindent, amit mondok? A sötétben még sokat mocorogtam, valahogy nem értettem a helyzetet. Valójában azt nem értettem, hogy miért is nincs önéletrajzom. Itt aztán eszembe jutott, hogy egykor mennyit gondolkodtam a hiátusokról. Azelőtt is feltűnt nekem, hogy egyik pillanatról a másikra lettem óvodásból züllött ember, aztán hirtelen lettem favágó vagy börtönőr, erre pontosan nem emlékszem, és most is váratlanul lettem öregember. Nem voltak átmenetek, finoman kidolgozott tudatmódosulások, egyik zsákból eszem a másik zsákba. Mindig voltam valami, csak éppen közben nem voltam semmi. Talán ezért is szerettem volna megírni az önéletrajzot, hogy pontosabban lássak, csak közben ébredtem rá, hogy nincsen mit. Nekem lényegében a hiátusok miatt nincs, és nem is lehet önéletrajzom. És amikor az állomásfőnök azt kérdezte, hogy miként is tervezem előre meg az írást, lényegében helyesen feleltem: Az egyik fejezetben még lehetségesnek tartom az önéletírást, a másik fejezetben már lehetetlennek tartom, és ez így megy majd fejezetről fejezetre. Ez az én önéletrajzom lényege, hogy egyszer lehetségesnek tartom azt, amit a következő részben már tökéletesen lehetetlennek. És ha ő százhuszonhat lépést képes fejben tartani, én is képes vagyok erre. Az első fejezetben még nem tartom lehetségesnek, de a másodikban már elképzelhetőnek gondolom, amit a harmadik fejezetben újra csak teljes képtelenségnek gondolok, hogy aztán a negyedik fejezet nagy áttörést hozzon abban a tekintetben, az önéletírás mégis csak lehetséges, és így tovább és tovább egészen a százhuszonhatodik fejezetig. A teljes és logikus következetesség mozgat, az őszinteség ereje soha nem lankad, hiszen mi más az őszinteség, mint a pillanatnyi állapotunk és véleményünk hiteles feltárása. Nem a regényesség mozgat, ez talán majd csalódást okoz Őuraságának, amikor az elloptott jegyzeteimet lapozgatja, de épp elég megfontolandó tudás birtokába jut, ehhez kétség sem fér. Éppen a legfontosabb tudást adom át neki, hogy önéletrajz nem létezhet, és ha mégis van, az csak egy orbitális csalás, önimádat, beteges tudat- és emlékbujánzás. Az önéletrajz, mint egy lehetséges én-daganat, amely megsokszorozza, megsemmisíti a benne képzelődőt. Ugyanakkor meglepetésként éri, hogy az önéletrajz a legtisztább és legprecízebb én-gondolat, én-kiegészítés, amikor is felelősséggel idegenítjük el a személyi-

ségünket a lényunktől. Hiszen ez a számtalan megállapítás, kétség, tagadás, a vágy az én rögzítésére, majd a tökéletes elbizonytalanodás éppen kiad egy portrét. Mint a gyilkos ötvenhat halálos és negyvenkét nyolc napon belül gyógyuló sebet okozó szűrása. Tehát mindig vagyunk valahol, csak éppen azt nem tudhatjuk, hogy hol. Nekem erről nem is voltak kétségeim, miután a zár miatt képtelen voltam elhagyni a várótermet, többszörösen is ismételtetővé vált a helyszín. Nem egy forgószínpad, gondoltam. Ha évekig kell itt várakoznom, akkor sem változik a véleményem. Csak az nyugtalanított, hogy éhen fogunk halni, de ezt még a kedvezőbb változatnak tűnt, mintha arra gondolok, hogy most az állomásfőnök az önéletírásában már lassan haldokolni kezd, mint tegnap mondta, egy alhasi tályogot operáltak ki az orvosok, de a szövettani eredmény még nem jött meg. Egyébként nem gondoltam komolyan az éhenhalásra, szerintem ma mindenképpen kapunk vacsorát. Bár nem teljesítettem minden kívánságát, de belekezdtem egy új első mondatba, az első mondatok pedig nagyon fontosak. Most keresni is kezdtem ezt az új első mondatot, hogy ha beállít, egyből kéznél legyen. Többször is végignéztem az asztalon lévő feljegyzéseimet, de nem találtam meg. Rögtön nekikezdtem egy újabb első mondatnak, de nem jutott az eszembe semmi. Kábán ültem a padon, miközben anyám és a kutyám nagyon ijesztően viselkedtek. Anyám többször is felágaskodott, és csapkodott a levegőben, míg a vakkutyám a fehér botjával verte az asztalt. Én egy pad mögé bújtam, hogy semmiképpen ne érzékeljék a jelenléteimet, amikor váratlanul megjelent az állomásfőnök felesége, és egy tálcán újra meglepő mennyiségű finomságokat hozott vacsorára. Szabadkozott a férje miatt, hogy az írása közben komoly problémákkal szembesült, és nem akart udvariatlan lenni, csupán arra számított, hogy tőlem kap majd valamiféle segítséget, de csalódnia kellett bennem. Én nagyon komolyan vettem az állomásfőnök állapotát, és miután bátorsággal kibújtam a pad mögül, nem tudtam neki semmi mást mondani, mint amit életem utóbbi tíz évének legfontosabb tanulságaként megfogalmaztam egyszer, mielőtt még úgy gondoltam volna, hogy önéletírásra adom a fejem, ugyanakkor ez a gondolat egyszerre el is tántorított attól, hogy egyetlen mondatot is lejegyezzek. Ha egy történet elkezdődik, mondtam, valaminek a vége kezdődik el. A férje, azt hiszem, túlságosan elhamarkodottan fogott hozzá ehhez az írásához. Én nagyon korán felismertem, hogy nem szabad rögzíteni még a leglényegtelenebbnek tűnő tényeket sem, halálos vétek kiesni az időből. Az idő ugyanis a legkíméletlenebb hanyagsággal gondolzza a lelki sebeinket. Valójában nincs is történetünk, vagy amit annak gondolunk, csupán a léhaságunk és a bűneink lajstroma. Kezébe adtam a közben a kutyám szájában rágcsikált lapot, amelyen kivehető volt még a délutáni kétségbeesésem diktálta töredék: *Nem az észleléseimből fakadóan, az idő hátráltatja némiképpen, hogy a múltam...* De nem volt folytatása a mondatnak, megint nem tudtam befejezni, és így elmaradt a frappáns üzenet is, amellyel a jótevőnket próbáltam vigasztalni.

Mindazonáltal a véleményem nem változott, a végletesen összetorlódott tér, amelyben a képletes jelen, az állomásfőnök önéletrajza, valamint az én várótermi

rabságom, esetlegesen az életrajzom részleges hiányossága egy bizonyos egyidejűséggel szolgált volna a számunkra.

Nagyon távoli dolgok kerülnek így nagyon közel egymáshoz. Hogy az állomásfőnök az írásában haldokolni kezdett, és már temetkezési vállalatot keres, amely majd az önéletrajzban megteremtett lényét elhantolja, ez egyszerre volt számomra ijesztő és rejtélyes. Nem tehettem meg, hogy érzéketlennek mutakozom, ugyanakkor pontosan tudtam, ha az írásában el is halálozik, holnap reggel majd meglehetősen nagyvonalúsággal folytatja a haláláig még érvényes életét. Sőt, esetleg veszélyesebb lesz az én megítélésemet illetően, aki még bele se kezdett az élettörténetébe; ő, mint aki néhány év alatt lefutotta a köroket, írása szerint már a ravatalán fekszik, ugyanakkor mégis súlyos ítélettel rendelkezik az efféle hiányosan dokumentált életelviselőkkel szemben, amilyen én vagyok. A nap hátra lévő részében ezért, félve a ravatalon fekvő bosszújától, próbáltam az önéletrajzi írásom első mondatát befejezni.

LIPTÁK GYÖRGY: ALMA